

Argamum

Sectorul faleza de est (F. E.)*

MIHAELA MĂNUCU-ADAMEȘTEANU

Cercetarea sectorului F. E., situat *intra muros* în capul promontoriului Dolojman, jud. Tulcea (fig. 1) a debutat în anul 1981, pornind de la rezultatele unui prim sondaj stratigrafic efectuat de Maria Coja în anul 1970 (orientat vest-est; dimensiuni: 15 × 1,50 m) și reluat, prin extindere, de aceeași cercetătoare în 1979¹.

Obiectivul urmărit prin deschiderea acestui sector a fost, pe de o parte, degajarea monumentelor romano-bizantine identificate de cercetările Mariei Coja în sondajele sale, în vederea degajării unei *insula* reprezentativă pentru urbanismul ultimei etape din evoluția Orgamei/Argamum. Pe de altă parte, amplasarea sectorului în topografia sitului într-o zonă cu pantă accentuată spre sud și în imediata vecinătate a falezei înalte, care constituie limita actuală spre est a locuirii, precum și indiciile furnizate de explorările stratigrafice anterioare lăsau să se întrevadă posibilitatea obținerii unor date suplimentare referitoare la locuirea preromană, ale cărei vestigii păreau mai bine păstrate *in situ* în acest punct. La capătul a 14 campanii de săpături se poate aprecia că pronosticurile inițiale au fost corecte: a fost pusă în lumină o stratigrafie relativ integră, ce oferă prilejul urmăririi succe-

siunii unor forme de locuire cu specific urban, începând din prima jumătate a secolului al VI-lea a. Chr. până la începutul celui de-al doilea deceniu al secolului al VII-lea p. Chr.

Într-o primă etapă (1981–1990) cercetarea s-a desfășurat prin extinderi succesive ale suprafeței investigate, tinzând spre conturarea integrală a planurilor edificiilor identificate. În același timp, pe alocuri, s-au efectuat și cercetări în profunzime, până la roca nativă, urmărindu-se, în măsura posibilului, obținerea de date noi, clare, bogate și nuanțate, privind caracterul locuirii în epoca preromană. Ca urmare, au fost înregistrate două niveluri arhaice, două niveluri clasice, un nivel elenistic și trei niveluri principale romano-bizantine. Totodată, au fost cercetate straturile aferente fiecărei etape și au fost degajate, în funcție de starea de conservare, următoarele complexe (Fig. 2): două locuințe de suprafață (LA 1, LA 2) și două cuptoare artizanale (Cpt 1, Cpt 2) arhaice, două locuințe grecești clasice (LC 1, LC 2); două gropi arhaice (GM 1, GM 2); încăperi aparținând la trei edificii romano-bizantine (ER, ED, EA), o stradă cu orientare vest-est și o alta orientată spre poarta incintei romano-bizantine din capul promontoriului.

Între 1991–1996 cercetarea a fost continuată prin practicarea a trei șiruri de câte șase case pe latura de sud a sectorului, urmărindu-se degajarea în suprafață a unității urbanistice romano-bizantine aflată în proximitatea incintei contemporane și înregistrarea relației dintre cele două elemente. Totodată s-a avut în vedere verificarea stratigrafiei preromane, până la roca nativă. În intervalul menționat au fost cercetate (Fig. 2) alte încăperi ale ED și EA,

* Releveele de arhitectură pentru monumentele din sectorul F. E. au fost executate de arh. Monica Mărgineanu-Cârstoiu, a cărei competență colaborare a contribuit, nu o dată, la orientarea și interpretarea cercetării și a rezultatelor acesteia. Înregistrările fotografice și transcrierea grafică a profilurilor aparțin autoarei. Desenele obiectelor sunt opera Camelliei Gembai (ICEM – Tulcea), iar fotografiile obiectelor au fost realizate de Georgeta Paula Grigoriu (ICEM Tulcea).

¹ Maria Coja, BMI, 41, 1972, 3, p. 33–36.

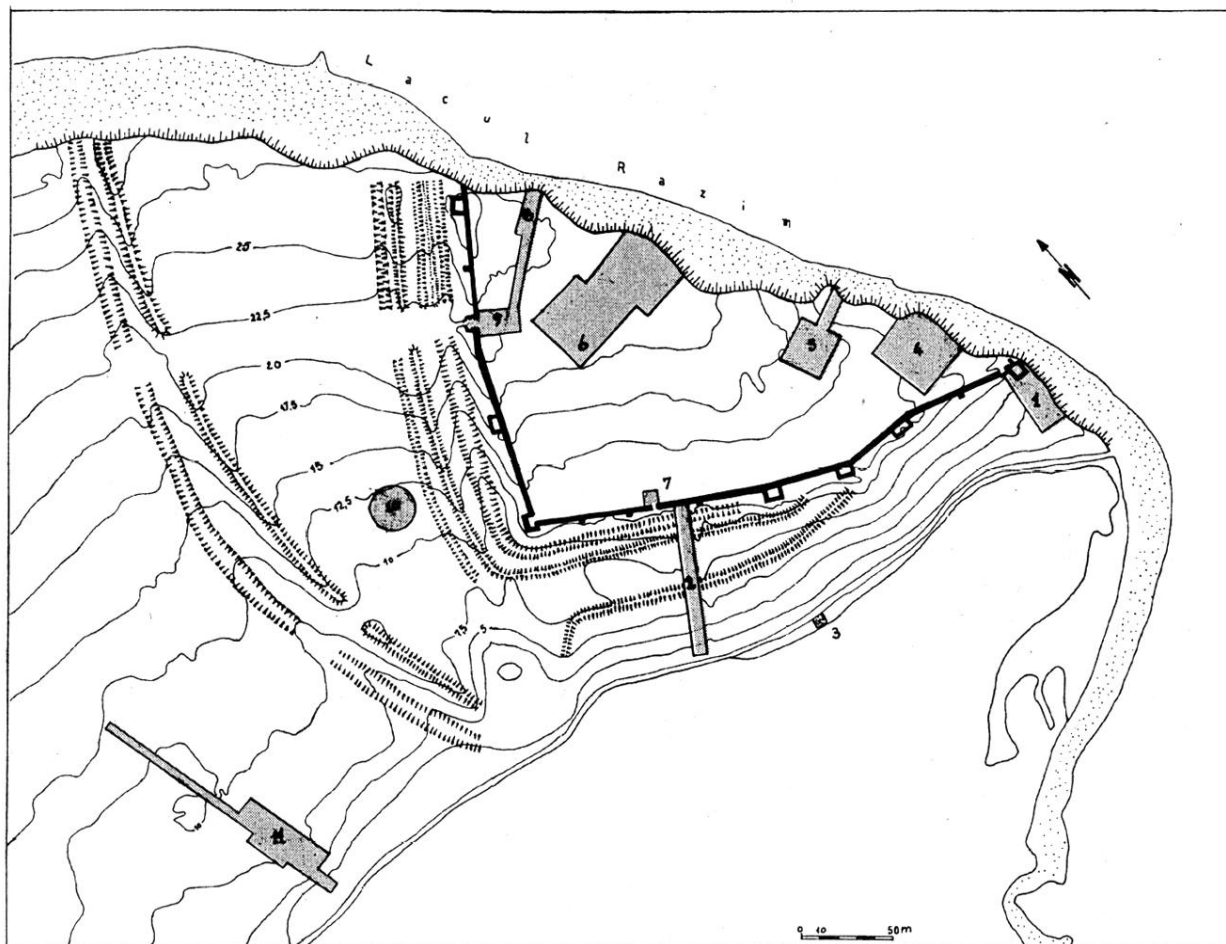

Fig. 1. Orgame/Argamum. Plan general al cetății romano-bizantine, cu amplasarea sectoarelor cercetate: 1, Capul promontoriului (săpături Maria Coja); 2, Sondaj S II (săpături Maria Coja); 3, Sondaj „Dig” (săpături Fl. Topoleanu); 4, Sector F. E. (săpături Maria Coja, Mihaela Mănuclu-Adameșteanu); 5, Sector „Bazilica III” (săpături Maria Coja); 6, Sector „Bazilica II” (săpături P. Nicorescu, Maria Coja, Fl. Topoleanu); 7, Sector Poarta Mică (săpături Cristina Opaît); 8, Sector „Bazilica II” (săpături P. Nicorescu, A. Opaît); 9, Sector Poarta Mare (săpături P. Nicorescu, A. Opaît); 10, Sector *inter valla* (săpături Liana Oța); 11, Sector *extra muros* (săpături Mihaela Mănuclu-Adameșteanu, Mihaela Iacob).

a fost identificat edificiul roman timpuriu „P” și construcția circulară adiacentă „R”, precum și un nou edificiu roman târziu – EN. Sub stratul romano-bizantin au fost interceptate elemente constructive aparținând perioadei preromane (clasică și elenistică), constând în edificii cu ziduri din piatră (EG, LC 3, LH 1) și stradele adiacente. Orientarea zidurilor lor sugerează existența unei organizări urbanistice coerente care dirija tipul de locuire din epoca clasică și elenistică, iar observațiile preliminare lasă să se întrevadă o relație de contemporaneitate între momentul constructiv al incintei clasice² și cel

² Referitor la incinta clasică v. eadem, în P. Leriche et H. Tréziny (ed.), *La fortification dans l'histoire du monde grec*, Valbonne, 1982, p. 95–103; eadem, în A. Frayssé, E. Geny et T. Khartchilava (ed.), *Sur les traces des Argonautes*, Paris, 1996, p. 262.

al trasării amintitei organizări urbanistice. Sub aspect stratigrafic, extinderea spre sud a sectorului în anii 1991–1996 a făcut posibilă confirmarea stratigrafiei romano-bizantine observată anterior; identificarea unor detalii constructive care permit formularea ipotezei existenței unui orizont edilitar aparținând sfârșitului secolului al III-lea – secolului al IV-lea p. Chr.; înregistrarea unei consistente depuneri clasice și elenistice, marcată cronologic de trei momente: al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr. al treilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr., sfârșitul secolului al IV-lea – mijlocul secolului al III-lea a. Chr.

Din păcate, situațiile arheologice din sectorul F. E. au avut mult de suferit, îndeosebi de pe urma unor intervenții post-antice. Au fost identificate urme precare de locuire de scurtă durată la înce-

puturile evului mediu (secolele X–XI) și-n prima jumătate a secolului nostru. De asemenea, cercetările efectuate de Paul Nicorescu³ au rupt, în multe ocazii, legăturile firești între zidurile conservate și nivelurile aferente. În plus, zidurile degajate în cursul cercetărilor interbelice⁴, rămase „la vedere” la întreruperea acestora, au constituit o atracție pentru localnici, furnizând piatră de construcție gata prelucrată. Din această cauză, pe alocuri, relația dintre elementele constructive păstrate și interceptate de săpături rămâne incertă; cel puțin, în faza actuală a cercetării.

Întrucât stratigrafia epocii romano-bizantine din sectorul F. E. nu diferă esențial de cea prezentată de Maria Coja⁵ și Florin Topoleanu⁶, iar monumentele care-i aparțin nu au fost degajate integral, amânăm prezentarea sa pentru o altă ocazie. Vom stăruii, în cele ce urmează, asupra depunerilor pre-romane din sectorul F. E., care, fără a contrazice observațiile Mariei Coja prilejuite de cercetarea din anii 1970 și 1979, le completează și detaliază, furnizând o imagine mai clară a Orgamei/Argamum în epoca greacă⁷.

EPOCA ARHAICĂ

Cele mai vechi urme ale prezenței grecilor în cadrul sitului și în sectorul F. E. datează din ultimele trei decenii ale secolului al VII-lea a. Chr.⁸ Spre regretul nostru, ele nu au apărut în cadrul unor contexte arheologice închise, ci în interiorul stratului arhaic ce suprapune roca locală. Acesta a

³ P. Nicorescu, BSH, 25, 1994, 1, p. 95–101.

⁴ Pe fotografiile aeriene ce însoțesc articolul citat *supra*, n. 3, executate în 1931 (cu un an înainte de întreruperea săpăturilor interbelice la Capul Dolojman) se observă edificiul conturat în capul promontoriului, figurat și-n singurul plan al fortificației publicat de P. Nicorescu.

⁵ Maria Coja, BMI, 41, 1972, 3, p. 33–42; eadem, Peuce, 2, 1971, p. 179–190; eadem, *Recherches dans un établissement peu connu et observations sur son territoire. Actes du IIe Congrès AIESEÉ*, Atena, 1972, p. 267–274 și pl. XXIII–XXVIII.

⁶ Fl. Topoleanu, *Considerații preliminare privind locuirea romană târzie de la Argamum. Sector „Bazilica II” (1981–1994)*, în același volum.

⁷ Referiri sumare la aceste descoperiri se mai găsesc la Mihaela Mănușu-Adameșteanu, Pontica, 25, 1992, p. 55–68; eadem, în M. Porumb (ed.), *Omaggio a Dinu Adameșteanu*, Cluj-Napoca, 1996, p. 101–110.

⁸ Ceramică atribuibilă acestui interval a fost recoltată în mai multe puncte ale sitului: capul promontoriului, F. E., „surpătură” (la poalele falezei, în dreptul Bazilicii II), sector *inter valla*, sector II al necropolei tumulare.

putut fi investigat numai în extremitatea estică a sectorului, pe o fâșie a cărei formă neregulată (dimensiuni aproximative 20 × 12 m) a fost determinată de fractura și prăbușirea în lac a stâncii, în acest punct. Stratul se prezenta ca o acumulare de pământ amestecat cu spărtură și pulbere de calcar, cu cenușă și fragmente ceramice. El avea o culoare brun-gălbuie și prezenta o consistență neomogenă, a cărei grosime varia între 0,10 m și 0,70 m. Ceramica greacă fragmentară, tipică, prezentă în acest strat se datează între cca 630 î. Chr. și sfârșitul secolului al VI-lea – începutul secolului al V-lea a. Chr. Alături de ea sunt prezente și fragmente ceramice locale, în tradiție hallstattiană. Pondere numerică dominantă revine ceramicii grecești de origine greco-orientală, în proporție aproximativă de 10:1⁹. Depunerea arhaică era acoperită (am putea spune „sigilată”), în aria cercetată, de un strat compact de piatră mărunță de calcar, cu o grosime variind între 0,30 m și 0,60 m. După aspectul său, se poate presupune că prezența sa se datorează unei alunecări de teren spre est, antrenată, probabil, tot de o prăbușire a unei falii din Capul Dolojman în lac.

Singurele complexe arheologice clare decelate în interiorul stratului arhaic au fost două locuințe și două cuptoare artizanale. La nivelul rocii au mai fost surprinse câteva gropi, cu forme și adâncimi variate, majoritatea conținând, într-un pământ negricios-cenușos afânat, rare fragmente ceramice hallstattiene. În ceea ce le privește, absența materialelor de import în interiorul lor îndeamnă la prudență în evaluarea raportului indigen/alogen în termeni corelativi.

LOCUINȚA ARHAICĂ 1 (LA 1)

A fost cercetată în anii 1985–1986 (fig. 2; 4). Dimensiuni conservate: 3,40 m (est–vest) × 2,50 m (nord–sud). Era situată aproape de marginea falezei, în extremitatea estică a sectorului. Limita de sud era distrusă de un zid romano-bizantin (aparținând ultimei faze de funcționare a edificiului ED); limita de est era distrusă de fundația unui zid roman construit cu mortar (posibil tronson de incintă). Laturile de vest și de nord au fost identifi-

⁹ Valorile numerice ale raportului exprimă, în exclusivitate, structura lotului recoltat din stratul arhaic din sectorul F. E., fără a avea pretenții de reprezentativitate pentru sit, în ansamblu. Ceramica arhaică de la Orgame/Argamum constituie obiectul unui studiu mai amplu, ce va fi publicat ulterior.

cate prin urmărirea suprafeței podelei. S-au găsit *in situ* segmente mici din peretele de vest, la construcția căruia s-a utilizat împletitura de nuiel (sau trecic), consolidată și netezită cu lut. Podeaua, cu urme de incendiu, aparent de formă rectangulară, era din lut netezit. În colțul nord-vestic, lipită de peretele de vest, se afla o vatră îngrădită, de formă rectangulară (1,30 m × 1,20 m), cu gura de alimentare spre est. Pereții vetrei erau construiți din piatră legată cu pământ și se păstrau până la înălțimea de 0,20 m–0,30 m. În interiorul amenajării s-au găsit bucăți din platforma acesteia, realizată din lut (0,05 m grosime).

Între alte fragmente ceramice recuperate de pe podea, următoarele piese au ajutat la datare (fig. 4, c–e):

1. Cupă (fragment) attică cu comași. Pictorul Falmouth¹⁰.
2. Amforă Clazomene¹¹. Găsită spartă *in situ* pe podea. Restaurată (fig. 4 d).
3. Amforă Lesbos¹². Spartă *in situ*, lângă vatră. Restaurată (fig. 4 e).
4. Amforă – pithos Corinth (?)¹³. Spartă *in situ*. Extrem de friabilă (fig. 4 c).
5. Vârfuri de săgeți premonetare (2). Găsite în interiorul vetrei; foarte oxidate.

Alături de acestea se mai aflau fusaiole și opaițe fragmentare. Datarea complexului: al doilea sfert al secolului al VI-lea a. Chr.¹⁴ Constituie nivelul arhaic 1 (N A 1).

LOCUIŢA ARHAICĂ 2 (LA 2) (fig. 2; 5, a–b)

A fost cercetată în anii 1983 și 1987. Dimensiuni conservate: 2,50 m (nord-sud) × 1,50 m (est-vest).

¹⁰ Cf. H. A. G. Brijder, *Siana cup I and Comasts Cup*, Amsterdam, 1991, p. 76–79 și pl. 68, a; P. Alexandrescu, *Histria*, IV, *La céramique archaïque et classique*, București, 1978, p. 72, cat. 366–368 și pl. 40.

¹¹ P. Dupont, *Dacia*, N. S., 37, 1983, p. 19–43; idem, *Parola del Passato*, 37, 1982, p. 198–201; E. Doger, *BCH*, Suppl. 13, 1986, p. 464–467 și fig. 5b–6.

¹² Barbara Clinkenbeard, *Hesperia*, 51, 1982, p. 248–267; V. V. Ruban, *KS*, 197, 1990, p. 13–14, tip I, fig. 4.

¹³ Carolyn G. Koehler, *Corinthian A and B transport amphoras*, Princeton, 1978 (Ph. DTh.), p. 2, 97–98, cat. 20 și pl. 3 (datat 570–560 a. Chr.).

¹⁴ Datarea se sprijină pe convergența cronologică a pieselor ceramice descoperite pe podea, reperul cel mai strâns oferindu-l fragmentul de cupă Falmouth, confirmat însă și de tipologia amforelor asociate.

A fost identificată în extremitatea estică a sectorului, spre nord-vest de LA 1, prin urmărirea suprafeței podelei. Aceasta se afla la adâncimea de 1,45 m, fiind amenajată peste un strat de pământ gros de 0,10 m ce suprapunea nemijlocit roca nativă; față de LA 1 se aflau cu 0,60 m mai sus, diferența de nivel datorându-se reliefului local.

Nu s-a surprins nici unul din pereții LA 2, complexul fiind deranjat de numeroase intervenții posterioare: o terasă săpată în rocă, o groapă excavată în epoca greacă clasică, fundația unuia din zidurile ED. Podeaua consta într-o lutuială cu urme de incendiu, pe care era amenajată o vatră deschisă, din care s-a mai putut degaja o suprafață cu dimensiunile 0,50 m × 0,25 m.

De pe podea s-au recoltat următoarele materiale, pe care se sprijină datarea:

1. Amfore de Lesbos – mai multe fragmente, între care un gât având semnul Δ incizat sub buză¹⁵ (fig. 5, b).

2. Fragment de strachină cenușie invazată, cu incizie circulară în exteriorul marginii.

3. Fragmente de vase modelate cu mâna: a) din pastă grosieră, decorate cu brâu alveolat, organic sau aplicat (fig. 5, a); b) din pastă aleasă, cu suprafața externă cu luciu puternic, obținut prin lustruire.

Datare: a doua jumătate a secolului al VI-lea a. Chr., până către 490 î. Chr.¹⁶ Reprezintă nivelul arhaic 2 (N A 2).

Celui de-al doilea nivel arhaic i-au mai fost atribuite și două cuptoare artizanale, cercetate în aceeași zonă¹⁷.

CUPTORUL 1 (cpt 1) (fig. 2; 5, c–g)

A fost cercetat în anul 1987. Planul era circular, cu gura orientată spre sud – sud-est.

Se păstra numai camera de ardere, de formă cilindrică (diametrul = 1,40 m) și *praefurnium*, sub forma unui culoar (lungime = 0,80 m, lățime = 0,40 m). Pereții camerei de ardere și ai *praefur-*

¹⁵ Barbara Clinkenbeard, *op. cit.*, p. 265 și pl. 71,4; V. V. Ruban, *loc. cit.*, p. 14–16, tip II, fig. 2 și fig. 4.

¹⁶ Baza pentru datare este furnizată de tipologia amforelor de Lesbos. Cf. *supra*, n. 12 și 15.

¹⁷ Existența unor cuptoare artizanale pentru epocile arhaică și clasică fusese deja postulată de Maria Coja, după cercetarea unor instalații de acest tip datate în epoca elenistică. Cf. Maria Coja, *Peuce*, 6, 1977, p. 167. Cuptoarele arhaice (Cpt 1 și 2), după cercetare, au fost umplute cu nisip și acoperite cu un strat de pământ și piatră, până la găsirea unei soluții de conservare *in situ* a vestigiilor lor.

nium-ului se păstrează până la înălțimea de 0,37 m – 0,45 m. Nu există vestigii ale platformei și ale laboratorului *in situ*; în umplutura camerei de ardere și a *praefurnium*-ului s-au găsit bucăți din soclul ce susținea platforma.

Ca tehnică de construcție, cuptorul 1 amintește cuptoarele din sec. VI–IV a. Chr. cercetate pe platoul histrian¹⁸: a fost săpat în pământ (camera de ardere și *praefurnium*), având pereții consolidați, spre interior, cu două rânduri de blochete mici din piatră legate cu lut; peste ele era aplicată o lutuială (groasă de 0,03 m), întărită și aproape vitrificată de arderile succesive. Vatra camerei de combustie, orizontală, a fost îngrijit amenajată, prezentându-se, în momentul degajării, ca o suprafață circulară, perfect netedă, realizată prin așternerea de straturi succesive de lut galben curat, acoperite cu liant. Pe vatră și pe fundul *praefurnium*-ului un strat de cenușă (gros de 0,03–0,05 m) suprapunea fășuiala vitrificată. În momentul dezvelirii, gura *praefurnium*-ului era blocată de bolovani de piatră și bucăți de chirpic ars ce zăceau pe o suprafață lutuită, înroșită de foc (dimensiuni: 0,40 m × 0,40 m). Nu au fost descoperite instalații artizanale aferente (groapă de deșeuri, bazine de decantare, platformă pentru prepararea argilei).

În pământul din umplutura camerei de ardere și a *praefurnium*-ului s-au descoperit fragmente ceramice grecești și autohtone.

Poziția cronologică a cuptorului 1 a fost stabilită prin intermediul observațiilor stratigrafice și al materialului descoperit în interior.

Cuptorul a fost săpat într-un strat de depuneri aparținând epocii arhaice (între 0,80 m și 1,50 m adâncime) în cuprinsul căruia cel mai recent material se datează în sfertul al treilea al secolului al VI-lea a. Chr. Printre piesele luate în considerare pentru datare se află: fragmente de amfore chiote cu decor în „S” culcat¹⁹, boluri și farfurii „tip Tocra”²⁰, fragmente de boluri greco-orientale cu lanceole²¹ (fig. 5, e–f), fragmente de amfore „à la brosse” (panse; fig. 5 g), clazomeniene, chiote și de Lesbos, caracteristice pentru secolul al VI-lea a. Chr. Fragmentele de amfore găsite în umplutura

camerei de ardere și a *praefurnium*-ului aparțin aceluiași tipuri identificate în stratul arhaic²². La cca 1 m sud-vest de cuptorul 1 și cu cca 0,70 m mai sus am identificat vatra cuptorului cercetat de Maria Coja și atribuit perioadei elenistice²³. Tot aici se cuvine menționată existența unui strat de nivelare tasată aparținând, după materialul pe care-l conține, epocii elenistice de început, la est și sud-est de cuptorul 1, însă nu în imediata sa vecinătate. Pornind de la aceste date am apreciat că perioada de funcționare a cuptorului 1 corespunde ultimei etape a nivelului arhaic 2, mai exact: sfârșitul secolului al VI-lea – începutul secolului al V-lea a. Chr.

CUPTORUL 2 (cpt 2) (fig. 2)

A fost cercetat în anul 1988. Avea un plan circular, cu gura orientată spre est.

Se păstra doar camera de combustie, cilindrică (diametrul: 1,35 m – 1,30 m) și *praefurnium*-ul (sub forma unui culoar cu lungimea de 0,55 m și lățimea de 0,50 m)²⁴. Ambele au fost săpate în stâncă, până la adâncimea de 0,60 m – 0,50 m. Peste pereții din piatră, obținuți prin excavare, s-a aplicat o lutuială groasă de 0,04 m, pe alocuri vitrificată. Lipite de pereți și de interiorul camerei de ardere s-au găsit fragmente din platformă, susținută de un pilastru central, păstrat *in situ* până la înălțimea de 0,50 m. Platforma era groasă de 0,07–0,09 m, fiind perforată de orificii cu diametrul de 0,05 m–0,06 m. Pilastrul central avea secțiunea elipsoidală (0,45 m × 0,35 m), fiind realizat din lut amestecat cu paie și pleavă. Nici în acest caz nu s-au identificat amenajările anexe cu destinație artizanală.

Stratul de pământ ce suprapunea în această zonă roca nativă conținea fragmente ceramice modelate cu mâna și greco-orientale, atribuibile secolului al VI-lea a. Chr. Același material ceramic se găsea și-n interiorul camerei de ardere. Întrucât este de presupus că pătrunderea fragmentelor ceramice în camera de ardere s-a produs o dată cu distrugerea laboratorului (care, în mod cert, era fie săpat în stratul de depuneri, fie se ridica deasupra acestuia), plasarea perioadei de funcționare a cuptorului 2 la o dată apropiată de cea a cuptorului 1

¹⁸ Maria Coja et Pierre Dupont, *Histria*, V, București, 1979.

¹⁹ P. Dupont, *loc. cit.*, p. 195–196.

²⁰ Cf., între altele, P. Alexandrescu, *op. cit.*, cat. 804–812; J. Boardman, J. Hayes, *Tocra. The archaic deposits I*, Londra, 1966, cat. 682; idem, *Tocra. The archaic deposits II*, Londra, 1973, cat. 2 001.

²¹ Idem, *Tocra. The archaic deposits I*, Londra, 1963, cat. 734–784; P. Alexandrescu, *op. cit.*, cat. 209–219.

²² P. Dupont, *Il Mar Nero*, 2, 1997, p. 85 și fig. 1–6 și 14 a–d.

²³ Maria Coja, *BMI*, 41, 1972, 3, p. 36; eadem, *Peuce*, 6, 1977, p. 164–165.

²⁴ Ca tip, Cpt. 2 nu diferă de Cpt. 1. V. *supra*, n. 18.

pare cea mai potrivită. Spre aceeași încheiere ne conduc și alte două observații. Prima se referă la apropierea relativă a celor două instalații: distanța dintre ele nu depășește 5 m, iar alinierea lor, deși cu gurile orientate diferit, sugerează un perimetru artizanal comun. A doua se referă la stratul de piatră mărunță provenită dintr-o alunecare de teren²⁵, care acoperă, în acest punct, atât resturile cuptorului 2, cât și pe cele ale locuinței LA 2.

EPOCA CLASICĂ

Datorită denivelării naturale a terenului și intervențiilor ulterioare în zonă, pentru secolele V–IV a. Chr. nu se poate urmări un strat de depuneri continuu. Acolo unde el a putut fi decelat, se caracterizează prin consistență neomogenă, în funcție de context. Grosimea variază și ea între 0,70 m și 1,30 m, în funcție de topografia sectorului și de contextul arheologic interesat.

În cadrul stratului clasic au putut fi cercetate mai multe complexe, între care o groapă menajeră (Gr ω) și trei locuințe (LC 1, LC 2, LC 3). Caracteristic pentru toate aceste vestigii este faptul că ele nu par să prezinte mai multe faze de funcționare. Starea de conservare în care au fost găsite nu a îngăduit sesizarea momentului constructiv, astfel încât elementele utilizate în datarea lor constituie mai degrabă *termini ante quem*, fiind puse în legătură cu momentul final al funcționării fiecărui complex.

GROAPA ω (fig. 2; 6, a–b)

A fost cercetată în anul 1996. De formă circulară în plan, cu diametrul de 1,40 m, are pereții netezi. Fundul se afla la adâncimea de –1,30 m față de nivelul de călcare actual. La o adâncime totală de 0,55 m față de nivelul de la care a fost săpată, era adâncită cu 0,30 m în stâncă.

Umplutura sa, formată din pământ afânat, brun, amestecat cu cenușă, se împrăștia și peste nivelul căruia îi aparținea. Fragmentele ceramice din interior, provenind de la amfore de Chios²⁶, Lesbos²⁷, Thasos²⁸, caracteristice celui de-al doilea sfert al secolului al V-lea a. Chr., au definit suficient de

clar orizontul cronologic căruia îi putea fi atribuit complexul cercetat.

LOCUIȚA CLASICĂ 1 (LC 1) (fig. 2)

Cercetată în anii 1983, 1986.

Au fost identificate porțiuni dintr-o podea aflată la adâncimea de –1,40 m față de nivelul de călcare actual. Ea se contura sub forma unui strat gros de cenușă (0,10 m–0,12 m) de formă aproximativ rectangulară, acoperind o lățime păstrată parțial (grosime: 0,02–0,03 m). În stratul de cenușă se aflau bolovani mari de piatră, bucăți de chirpic ars, fragmente din „tencuială” plafonului (cu impresiuni de nuiete sau trestie), ceramică, monede. O bună parte a acestor vestigii suprapuneau o groapă având dimensiunile de 3,50 m × 2,50 m, săpată la adâncimea de 2,30 m față de nivelul de călcare actual (din care 0,80 m – 1,00 m săpată în stâncă). Umplutura inițială a gropii fusese deranjată de fundațiile unui zid și ale unei baze de coloană (stâlp) ale edificiului romano-bizantin ED. În groapă rămăsese o cantitate neobișnuit de mare de cenușă, în care zăceau fragmente ale unor vase ceramice întregibile. În imediata vecinătate a fundațiilor romano-bizantine stratul de cenușă fusese îndepărtat și înlocuit cu un strat compact de pământ amestecat cu praf de calcar, cenușă și bucăți mari de „tencuială” cu amprente de nuiete sau trestie, chirpici. Stratul adăugat era bine tasat, asigurând fundațiile construite în el.

Ceramica recoltată de pe podeaua locuinței și din groapa cu cenușă este unitară sub aspect cronologic și sugerează, împreună cu parțiala lor suprapunere, apartenența la același ansamblu constructiv: poate o încăpere cu subsol, cu pardoseală din material lemnos care, arzând, a lăsat să cadă în groapa de dedesubt parte din inventarul și dărâmătura camerei suprapuse.

Din bogatul și variatul inventar ceramic furnizat de acest ansamblu²⁹ s-a reținut ca bază pentru datare:

1. Fragment de cupă attică cu firnis negru și decor estompat. „Delicate Class”³⁰.
2. Fragment amforă de Mende cu ștampilă circulară³¹.

²⁹ Materialul ceramic prezintă tipuri cu destinație și de calitate variate: amfore, vase de băut, platouri (cu firnis negru sau angobă roșie mată). Deși fragmentare, câteva piese au putut fi întregite, ceea ce confirmă un moment unic pentru constituirea depozitului.

³⁰ Cf. B. Sparkes, L. Talcott, *Black and plain pottery of the 6th, 5th and 4th centuries B. C. The Athenian Agora XII*, Princeton, 1970, cat. 493, datat c. 430. Fragmentul nostru poartă *sgraffito*.

³¹ Publicată, cu datare și comentariu, de Vasilica Lungu, *Pontica*, 25, 1992, p. 71–73, cat. 1.

²⁵ Cf. *supra* p. 155.

²⁶ Pentru încadrare tipologică și cronologică, v. I. B. Brashinskij, *Metody issledovaniia antičnoj trgovli*, Lenin-grad, 1984, p. 97–98, pl. VII, 5–6 și VIII, 4, cu datarea în al doilea sfert al secolului V a. Chr.

²⁷ B. Clindenbeard, *loc. cit.*, pl. 71, 5; V. V. Ruban, *op. cit.*, tip II, fig. 2 și fig. 4.

²⁸ I. B. Zeest, *Keramičeskie tara Bospora*, Moscova, 1960, pl. V, 15 a–b, VI: v–g.

3. Cup-skyphos întregibil, attic, cu firnis negru și decor estompat³².

4. Mai multe fragmente de skyphoi attici cu figuri roșii. Grupul Fat Boy³³.

5. Mai multe monede histriene din bronz, tipul cu roata și inscripția ΙΣΤ³⁴.

Datarea complexului LC 1: sfârșitul secolului al V-lea – începutul secolului al IV-lea a. Chr.

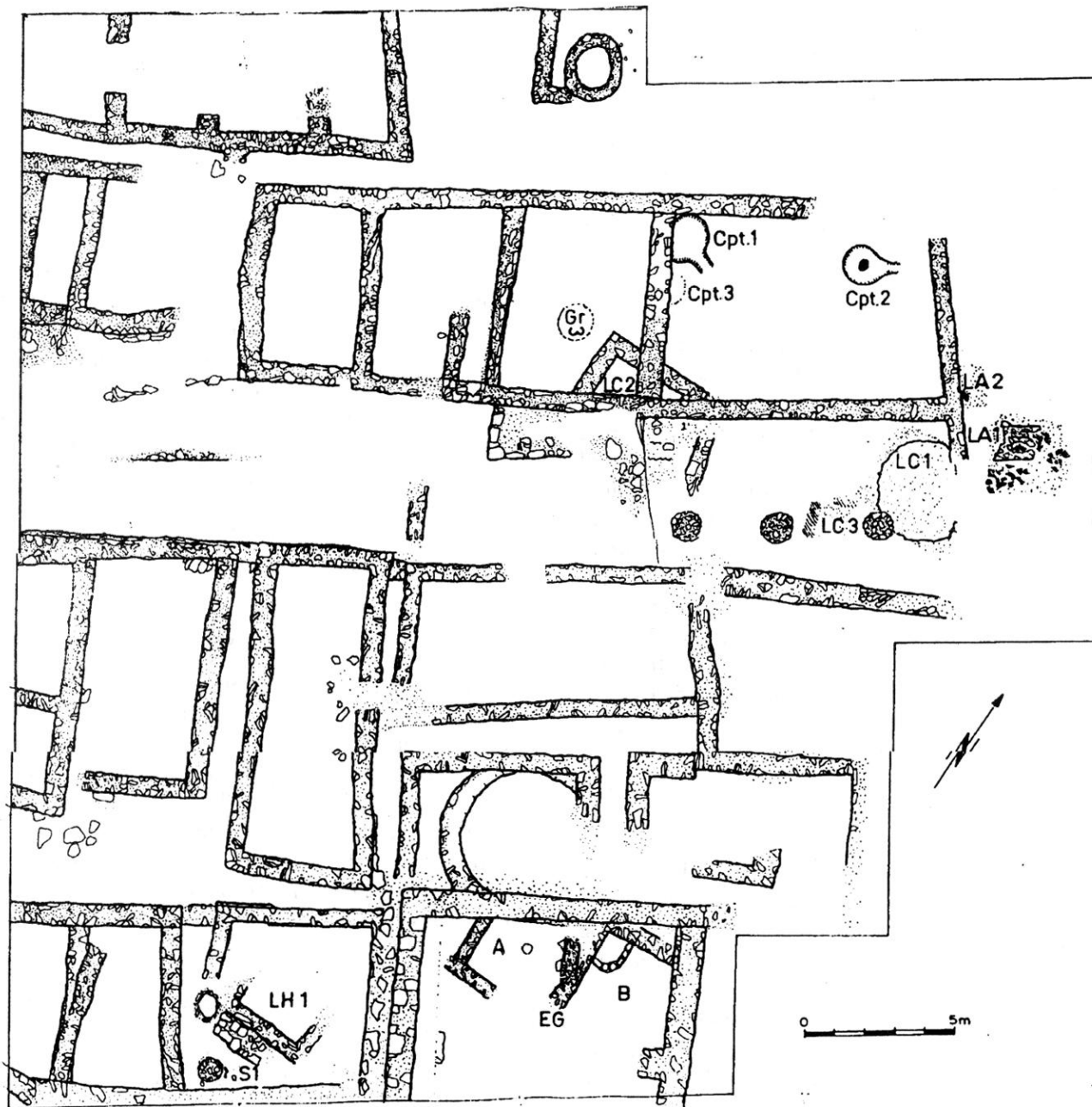

Fig. 2. Orgame/Argamum. Sector F. E. Relevu general (săpături 1981–1996).

³² Cf. B. Sparkes, L. Talcott, *op. cit.*, cat. 622, datat 400–380 a.Chr.

³³ Grupul FB cunoaște o largă răspândire în primele decenii ale secolului IV a.Chr., fiind cunoscut, între altele, din contexte cercetate la Athena, Aegina și, mai aproape de Orgame, Histria. V. P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 81, cat. 496–501 și pl. 58. Pentru Aegina cf. D. Williams, AA, 1987, 4, p. 634–635, cat. A 13, fig. 6.

LOCUINȚA CLASICĂ 2 (LC 2) (fig. 2; 6, a–b)

Încă de la reluarea săpăturilor în acest sector, în suprafața cercetată anterior de Maria Coja se

³⁴ Cf. observațiilor exprimate de Mihaela Iacob, Mihaela Mănușu-Adameșteanu și Gh. Poenaru Bordea, *Descoperirile monetare de la Argamum. Conспект preliminar* (în același volum).

evidenția un segment de zid cu orientare diferită de cea a edificiilor romano-bizantine din preajmă, sugerând existența unor vestigii ținând de un program urbanistic preexistent.

Cu prilejul degajării nucleului bine conservat al acestui zid, în vederea consolidării sale, în campania anului 1996, s-a recuperat, din imediata sa vecinătate, partea inferioară a unei amfore de Rhodos, databilă în ultimul sfert al secolului al IV-lea a. Chr.³⁵ Descoperirea sa a furnizat un indiciu privind posibilitatea investigării unui complex clasic virtualmente bine conservat. S-a trasat o secțiune cu dimensiunile de 8 m × 4 m, de-o parte și de alta a tronsonului de zid. Ea a dus la identificarea gropii ω și, la 1,20 m sud-est de ea, a locuinței LC 2, de formă rectangulară. Locuința, secționată pe direcția sud-vest – nord-est de zidul edificiului romano-bizantin ER, a fost cercetată numai la nord de acesta. Pereții săi au fost săpați parțial în stâncă, păstrându-se pe înălțimi variind între 1,30 m și 1,50 m deasupra podelei aferente. Peretele de nord a fost degajat pe toată lungimea (4 m) și se articulează în unghi drept cu pereții de vest (degajat pe o lungime de 1,77 m) și est (degajat pe numai 0,60 m lungime). Fațada dinspre interior a pereților prezenta un apareiaj în blochete de calcar sumar fasonate, cu dimensiuni medii, inegale (0,33 m × 0,20 m; 0,36 m × 0,10 m; 0,38 m × 0,20 m; 0,47 m × 0,16 m). Grosimea zidurilor este de 0,60 m. Nu putem ști dacă acestea erau în întregime construite din piatră; înclinăm să credem că da, deoarece printre dărâmăturile din umplutura încăperii nu au fost identificate bucăți de chirpic. Este de presupus că pentru acoperire s-a utilizat material tegular. Podeaua, constând dintr-o lutuială cu urme de arsură pe ea, era acoperită cu un strat de cenușă albă, gros de 0,03 m. Deasupra se afla un strat de dărâmătură gros de 0,30 m – 0,40 m, format din pământ negru afânat, cenușă, pietre arse, țigle sparte, ceramică fragmentară. În rândul celei din urmă predominau amforele; nu lipsea însă nici ceramica uzuală (străchini cu o toartă, *fish plates*) și cea cu firnis negru (cup-skyphos, bolsal). Amforele proveneau din centre active în epocă: Chios, Thasos, Mende³⁶, comune în prima jumătate a se-

colului IV a. Chr. Restul umpluturii camerei părea să provină dintr-o dărâmătură nivelată și tasată, cu materiale ceramice de la sfârșitul celei de-a doua jumătăți a secolului IV și începutul celui următor. La exteriorul construcției, în colțul de nord-vest, se afla o groapă alungită ca formă (0,40 m × 0,25 m) destinată probabil implantării unui stâlp de susținere.

Datarea s-a făcut pe baza materialului ceramic din umplutura camerei: prima jumătate a secolului al IV-lea a. Chr.³⁷

LOCUIŢA CLASICĂ 3 (LC 3)³⁸ (fig. 2)

Cercetată în 1981–1982 (fig. 2), când a fost identificată prin resturile prost păstrate ale unei podele, mărginită spre nord și spre vest de două tronsoane de zid, fragmentare, perpendiculare. Zidurile se păstrau pe două-trei asize și aveau grosimea de 0,45 m. Podeaua purta urme de incendiu și a furnizat fragmente ceramice de mici dimensiuni, între care câteva cu firnis negru și decor estompat au permis datarea în a doua jumătate a secolului al IV-lea a. Chr. Alături de ele au apărut și câteva monede de bronz, într-o stare proastă de conservare.

EPOCA ELENISTICĂ

Ultima etapă a istoriei preromane a Orgamei a fost sesizată stratigrafic pe toată suprafața sectorului (cu excepția extremității estice și sud-estice) (fig. 2), în punctele unde săpăturile au coborât sub nivelul secolului al V-lea p. Chr.³⁹ În cele mai multe cazuri verificate, vestigiile elenistice se suprapun celor clasice, formând un strat cu grosime și consistență inegale, în care apar structuri construite. Printre dărâmăturile acestora, marcate de in-

³⁵ Nu s-a sesizat existența vreunei podele care să susțină stratul de dărâmătură tasată atribuit celei de-a doua jumătăți a secolului IV a. Chr.

³⁶ Complexul a fost cercetat parțial și de Maria Coja, care îl semnalează în publicațiile sale. Cf. Maria Coja, *BMI*, 41, 1972, 3, p. 36.

³⁷ Niveluri *in situ* aparținând epocii romane timpurii nu s-au evidențiat, deocamdată, în sectorul F. E. Existența lor poate fi însă postulată, pentru a explica, pe de o parte caracterul cu totul aparte al edificiului „P”, pe de alta apariția unui număr crescând de monede din bronz din secolul IV p. Chr. în contexte stratigrafice deranjate sau târzii. Dispariția stratigrafiei romane timpurii ar putea fi explicată prin rmanicrile urbanistice din perioada romano-bizantină, care au utilizat frecvent decapările și nivelările pentru obținerea de suprafețe construite plane și consolidate, în scopul prevenirii alunecărilor de teren, spre care era predispus substratul calcaros.

³⁵ I. N. Zeest, *op. cit.*, tip 33, pl. XVI; Virginia R. Grace, *Hesperia*, 32, 1963, 3, p. 319–334, fig. 1, 5; I. B. Brashinskij, *Greceskij keramiceskij import na Nizhнем Donu*, Leningrad, 1980, p. 31, pl. XXIII, 4.

³⁶ Pentru identificarea tipurilor, v. *ibidem*, p. 109 și pl. VIII, 20 (Chios); p. 110, cat. 35–35a și pl. II și VIII (Thasos); p. 111, cat. 43 și pl. IV și IX (Mende).

cendiu, se află o cantitate remarcabilă de ceramică fragmentară (în cea mai mare parte întregibilă), ilustrând principalele categorii cu circulație în epocă: recipiente de stocare și transport (amfore), ceramică uzuală, de bucătărie (ambele atât în varianta arsă oxidant, cât și în varianta cenușie), ceramică cu firnis negru, inclusiv West Slope. O categorie absentă o constituie bolurile cu decor în relief. Mai slab reprezentată numeric și tipologic este ceramica modelată cu mâna. Alături de ceramică apar frecvent fragmente de figurine de teracotă, opaițe, kernoi⁴⁰. Câteva fragmente ceramice grecești poartă *sgraffiti* (nume și decor). Aceluiași strat îi aparțin monede de bronz macedonene și grecești autonome⁴¹. Prin trecerea dărâmurilor epocii mai trebuie menționată și prezența materialului tegular fragmentar.

Cronologia acoperită stratigrafic de aceste vestigii începe în jurul anului 300 a. Chr. și se oprește către mijlocul secolului al III-lea a. Chr. Apariția unor materiale sporadice, antrenate, ar putea sugera o continuitate până în primele decenii ale secolului II a. Chr., pentru care, însă, în stadiul actual al cercetării, lipsește documentarea stratigrafică *in situ*.

CUPTOR ELENISTIC (cpt. 3) (fig. 2)

A fost cercetat parțial în anii 1970 și 1979 de Maria Coja⁴². Resturi din vatra camerei de ardere au mai fost surprinse în săpăturile noastre din 1987⁴³. În legătură cu activitatea acestui cuptor ar putea fi pusă o suprafață păstrată spre nord-est de acesta, prezentându-se sub forma unei tasări consistente, acoperită (asemenea unui „pavaj”) cu fragmente mari din panse de amfore atribuibile, după aspect, secolelor IV–III a. Chr. (lipseau părți tipice, care ar fi permis o încadrare mai strânsă). Este posibil ca amenajarea, din care se păstra o suprafață de cca 1 m × 2,50 m, să fi reprezentat o platformă pentru prepararea argilei.

LOCUINȚA ELENISTICĂ 1 ȘI STRADA 1 (LH 1 și S 1) (fig. 2; 7, a–c)

Complexul a fost cercetat în anul 1996. Este vorba despre o încăpăre rectangulară, cu pereții

⁴⁰ Materialul arheologic deosebit de abundent și variat, rezultat în ultimele campanii din cercetarea stratului elenistic, se află în curs de restaurare și studiu. El va însoți, sub formă de catalog, publicarea integrală a complexului, după epuizarea cercetării.

⁴¹ Cf. Mihaela Iacob, Mihaela Mănușu-Adameșteanu și Gh. Poenaru Bordea, *op. cit.*

construiți din blochete mici de piatră legate cu pământ, păstrați pe două până la cinci asize (reprezentând o înălțime între 0,30 m și 0,70 m). S-a putut degaja latura de sud (lungime = 2,40 m), cu unghiurile adiacente și laturile acestora, spre vest și est (ultimele degajate incomplet). Grosimea zidurilor este de 0,50 m. Zidul sudic este însoțit, la exterior, de un pavaj, păstrat pe o lungime de 1,83 m și o lățime de cca 0,70 m, din care se pot vedea *in situ* șapte dale neregulate de calcar, cu dimensiuni variind între 0,20 m × 0,30 m și 0,30 m × 0,60 m. Dalele se sprijină pe un pat de bolovani mărunți, conservat *in situ* spre est pe încă 1,20 m în prelungirea orientării străzii, după care este întrerupt de o groapă pentru extragerea pietrei. Observând alinierea existentă între dispunerea dalelor pavajului și fațada externă a zidului sudic al LH 1, contemporaneitatea funcționării celor două structuri (dacă nu și momentele lor constructive) nu pot fi puse la îndoială. Ea este confirmată de unitatea cronologică a materialului arheologic recoltat atât de deasupra pavajului, cât și din interiorul LH 1: secolul al III-lea a. Chr.⁴⁴.

EDIFICIUL GREC (EG) (fig. 2; 3; 8–10)

Cercetarea a început în anul 1991 și nu este epuizată.

Complexul, reprezentând un edificiu cu pereții perimetrali parțial săpați în stâncă⁴⁵, prezintă două încăperi (A și B), alinate pe direcția est–vest. Dimensiunile totale măsurabile în prezent: 6 m (est–vest; neepuizat) × 3,20 m (nord–sud). Peretele de nord pare să fi fost săpat în roca nativă; pentru pereții de est, sud și vest nu avem indicii clare referitoare la maniera în care au fost construiți: peretele perimetral de est este ascuns sub edificiul roman „P”, peretele de sud este distrus în cea mai mare parte de o excavație modernă⁴⁶, iar peretele de vest este suprapus parțial de unul din zidurile „P” (fig. 2; 8a, e; 9 a–c). Cele

⁴² Maria Coja, da: *loc. cit!*, eadem, Peuce, 6, p. 164–165.

⁴³ Cf. *supra*, Cpt. 1.

⁴⁴ Cercetarea nefiind încă epuizată, nu este exclusă apariția unor elemente noi, care să circumscrie încadrarea cronologică.

⁴⁵ Complexul nu a putut fi cercetat integral datorită, pe de o parte, suprapunerii de către edificiul roman „P”, pe de altă parte, ca urmare a distrugerii pe care a suferit-o probabil în prima jumătate a secolului XX, în urma unei amenajări militare (?).

⁴⁶ Cf. *supra*, n. 45.

două încăperi ale edificiului EG sunt despărțite printr-un zid cu orientare nord-sud, cu grosimea de 0,55 m – 0,60 m, construit din blocchete de

nu se țes, lăsând să se vadă adosarea zidului de vest la cel sudic. Această intervenție este de pus în legătură cu faza a doua de funcționare a EG.

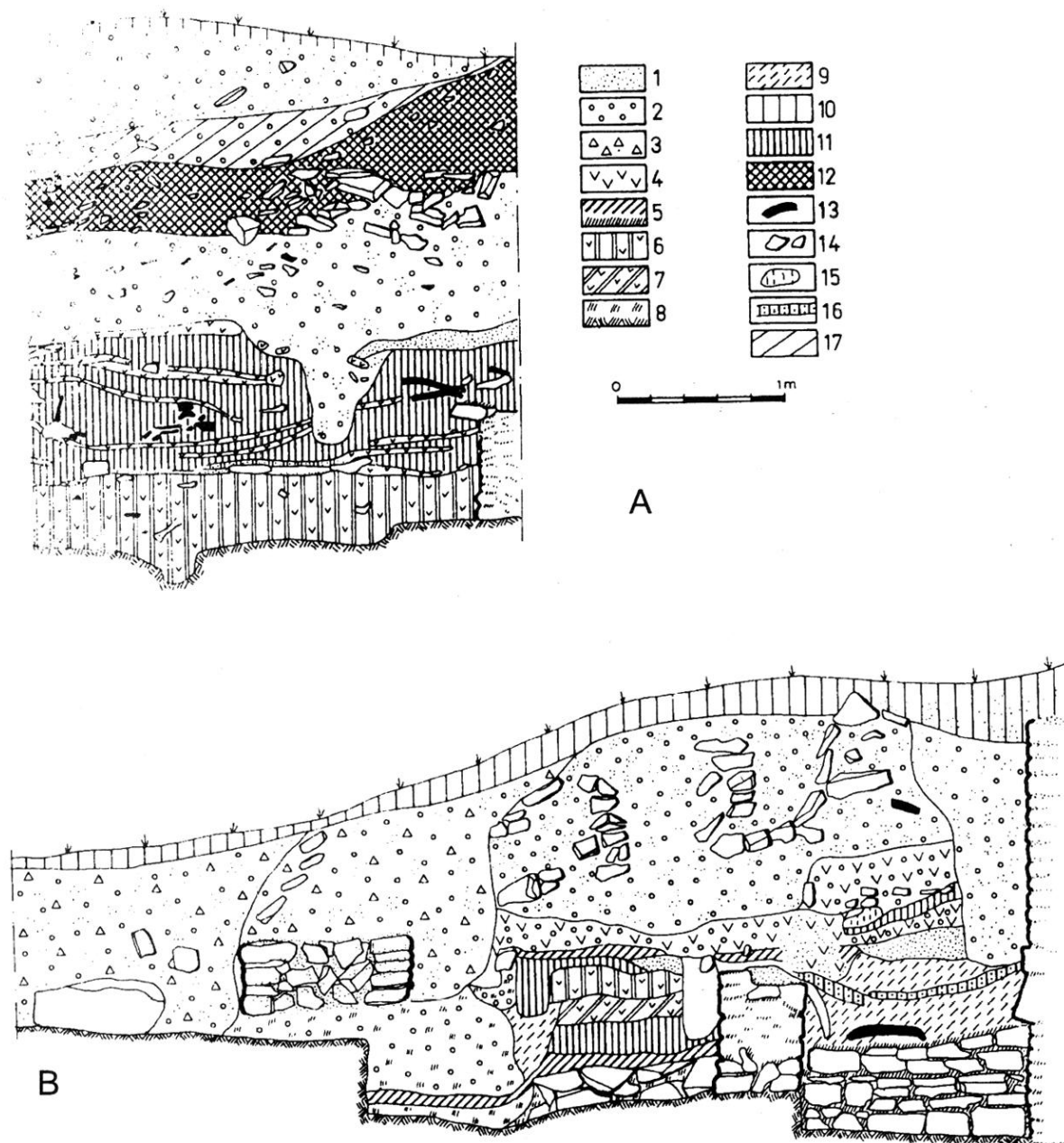

Fig. 3. Orgame/Argamum. Sector F. E. Profile din zona edificiului EG. A: est-vest; B – nord-sud. Legenda: 1, mortar, bulgări de mortar; 2, piatră mărunță; 3, cioburi mărunte; 4, pământ galben-roșcat; 5, liant (lut); 6, pământ galben amestecat cu cenușă; 7, pământ galben amestecat cu chirpic ars; 8, praf de calcar, rocă nativă; 9, cenușă amestecată cu lut, cioburi mărunte și oase; 10 – sol vegetal; 11, cenușă; 12, pământ negru amestecat cu cenușă; 13, fragmente ceramice mari, țigle; 14, bolovani de piatră; 15 – bucăți de chirpic; 16, cenușă albicioasă pigmentată cu cărbune; 17, pământ negru cu piatră mărunță.

calcar legate cu lut (fig. 9, b-c). Colțul de sud-est al încăperii A pare să prezinte dovada unei refaceri cu redistribuirea spațiului, deoarece pietrele sale

În interiorul celor două încăperi s-a constatat existența a două straturi de depuneri, corespunzătoare la două etape de funcționare a complexului

(fig. 3). Stratul cel mai profund avea aspectul unei acumulări bine tasate de pământ amestecat cu cenușă, cărbuni, oase și solzi de pește, praf de calcar. În cuprinsul său apăreau fragmente ceramice cu figuri roșii din primul și al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr. La cca 0,40 m – 0,47 m deasupra nivelului rocii s-a înregistrat existența unei lutuieli cu marcate urme de incendiu, pe care zăcea o dărâmătură (cu grosimea variind între 0,40 m – 0,60 m). Din ea am recuperat piese ceramice întregibile atribuibile celui de-al doilea sfert al secolului al IV-lea a. Chr. (fig. 10, a–d), vârfuri de săgeți din bronz, monede din bronz⁴⁷ și piesele dezamblate ale unei prese (?) din piatră (fig. 9, c–d). Tot de acolo provin și câteva fragmente de figurine de teracotă, kernoi, kalyptere. Deasupra acestui strat se afla un altul, mai puțin consistent, a cărui grosime varia între 0,70 m și 1,10 m; în interiorul său apăreau mai multe lentile de lut discontinui. Disponerea, dimensiunile și inconsistența nu susțin interpretarea lor drept posibile podele. Stratul în care au fost înregistrate, deosebit de bogat în cenușă, conținea o acumulare de material ceramic întregibil, ale cărei limite cronologice par a fi ultimul sfert al secolului al IV-lea a. Chr. și mijlocul secolului III a. Chr.⁴⁸ (fig. 10, d–j). Există indicii stratigrafice care sugerează că partea superioară a acestei depuneri a fost decapată cu prilejul instalării, pe acest amplasament, a edificiului roman „P”. Ceramica recoltată din acest strat este la fel de variată ca și cea din stratul precedent, atestând continuitatea funcțională a construcției⁴⁹.

⁴⁷ Materialul arheologic este în curs de restaurare. Cel metalic, foarte oxidat, pare total compromis, cu excepția monedelor histriene cu roata și inscripția IST.

⁴⁸ Pentru informații detaliate asupra ceramicii din acest depozit v. *supra*, n. 40. Ștampilele de amfore descoperite până în anul 1991 au fost incluse în studiul Vasilicăi Lungu, *op. cit.*, p. 69–98, fără discutarea contextelor arheologice.

⁴⁹ Cu prilejul prezentării rapoartelor de săpătură și în cadrul *Cronicilor anuale ale săpăturilor arheologice din România*, editate de Comisia Națională de Arheologie, am avansat opinia potrivit căreia complexului arheologic în cauză i-ar putea fi atribuită o funcție culturală. Interpretarea se bizuie pe existența unor piese caracteristice în interiorul lotului recoltat din EG (kernoi, figurine de teracotă reprezentând divinități, *sgraffiti*), pe atestarea unui număr apreciabil de exemplare întregibile și pe observarea unei anumite reprezentativități în dozaul formelor prezente. Aceeași opinie este exprimată și în articolul meu din *Pontica*, 25, 1992, p. 65. Actualmente, consider maturată formularea oricărei concluzii înainte de încheierea cercetării din teren și a studiului detaliat al întregului inventar descoperit.

Se remarcă, în cadrul ei, apariția unor fragmente purtătoare de *sgraffiti*. Totodată, se cuvine menționată prezența, fie și modestă numeric, a ceramicii autohtone.

Cercetarea acestui complex nu este încă epuizată, necesitând extinderea în suprafață a săpăturii, combinată cu sondaje de verificare în profunzime, acolo unde extinderea nu este permisă de monumentele romano-bizantine. Totodată, este de așteptat ca un studiu amănunțit al inventarului arheologic recoltat, cu observarea atentă a stratigrafiei, să furnizeze informații care să ajute la identificarea poziției și a funcției îndeplinite de ansamblul citat în cadrul programului urbanistic și al vieții Orgamei în secolele IV–III a. Chr.

În loc de încheiere a prezentării principalelor rezultate obținute pentru epoca preromană prin săpăturile din sectorul F. E. în perioada 1981–1996, considerăm relevantă menționarea unor observații preliminare cu privire la formula de ocupare și organizare a spațiului locuit în perioada vizată.

Datele pe care le deținem în prezent nu oferă o imagine suficient de clară pentru faza locuirii arhaice. Tot ce se poate spune, la nivelul de azi al cunoștințelor, este că avem de-a face cu o instalare stabilă și definitivă a unui grup de greci cu dominantă culturală greco-orientală. Întinderea și caracterul așezării lor sunt deocamdată greu de estimat. Cert este că o stratigrafie cu două niveluri acoperind secolul al VI-lea a. Chr. este clar atestată de complexe de locuire (în sectorul F. E.) și funerare⁵⁰. De curând, un sondaj executat între valurile de pe frontul vestic al citadelei romano-bizantine⁵¹ a relevat existența unui strat cu depuneri din aceeași perioadă la cca 300 m sud-vest de sectorul F. E. Elemente clare (ceramică) indică prezența grecilor în zonă încă din ultimul sfert al secolului al VII-lea a. Chr. Chiar dacă pentru această etapă lipsesc deocamdată probele stratigrafice de locuire, inventarele unor tumuli cercetați în 1995

⁵⁰ Pentru complexe de locuire v. *supra*, epoca arhaică; pentru contextele funerare: Vasilica Lungu, *Orgame – necropola tumulară* (în același volum).

⁵¹ Sondajul a fost realizat de Liana Oța în anul 1995 și face parte dintr-un program de verificare a gradului, formelor și etapelor de ocupare a zonei dintre valurile de pe latura de vest a fortificației romano-bizantine. Lotul de ceramică arhaică furnizat prin această cercetare surprinde prin prezența lui la cca 300 m de faleză, coerența culturală și cronologică, ocupând perioada dintre sfârșitul secolului VII și mijlocul secolului VI a. Chr.

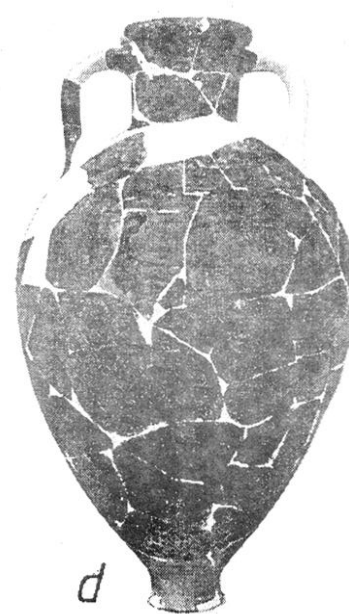
a

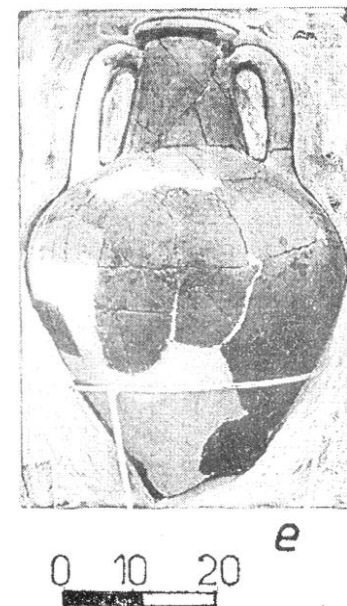
b

c

d

e

Fig. 4. Orgame/Argamum. Sector F. E. Locuința LA 1: a, podea, vatră și amforă *in situ*; b, vatră și amforă *in situ* (Corint, tip A); c,

amforă *in situ* (Lesbos); d, amforă de Clazomene (restaurată); e, amforă de Lesbos (restaurată).

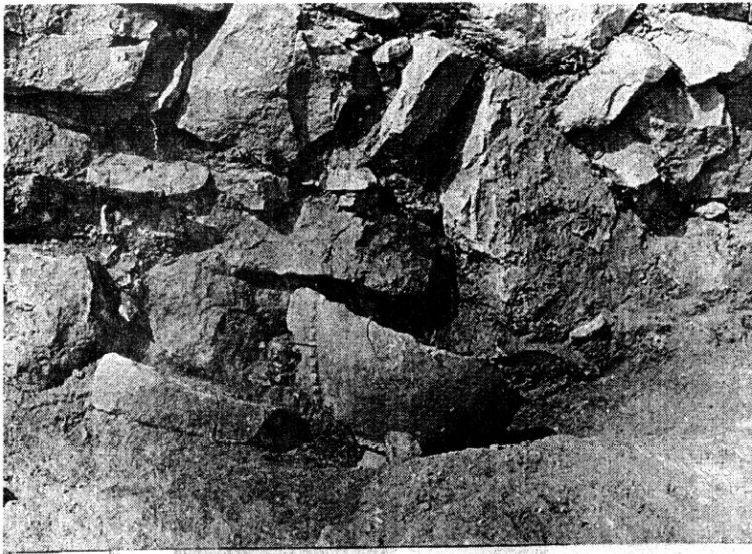
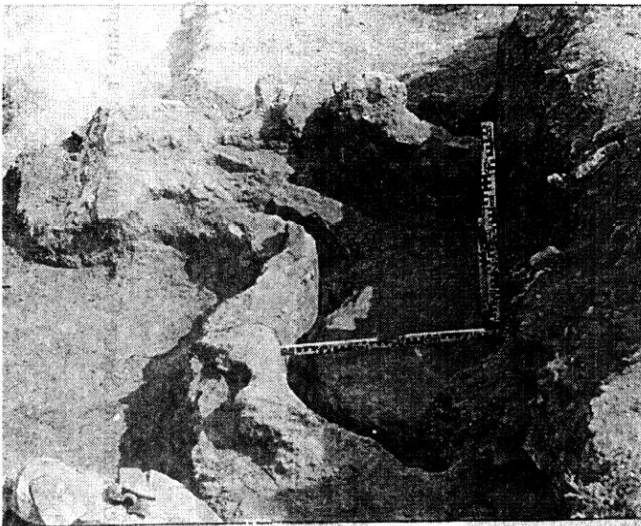
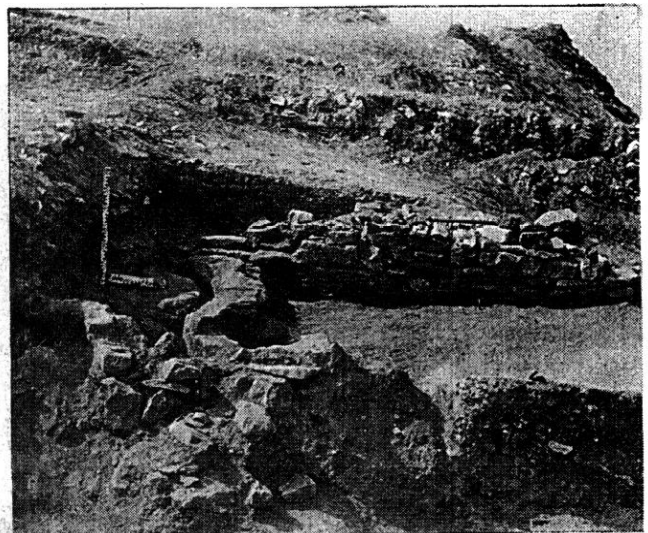
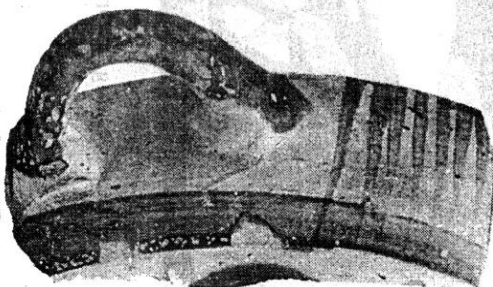
*a**b**c**d**e**f**g*

Fig. 5. Orgame/Argamum. Sector F. E. Locuința LA 2: (a-b) și cuptorul Cpt 1: (c-g).

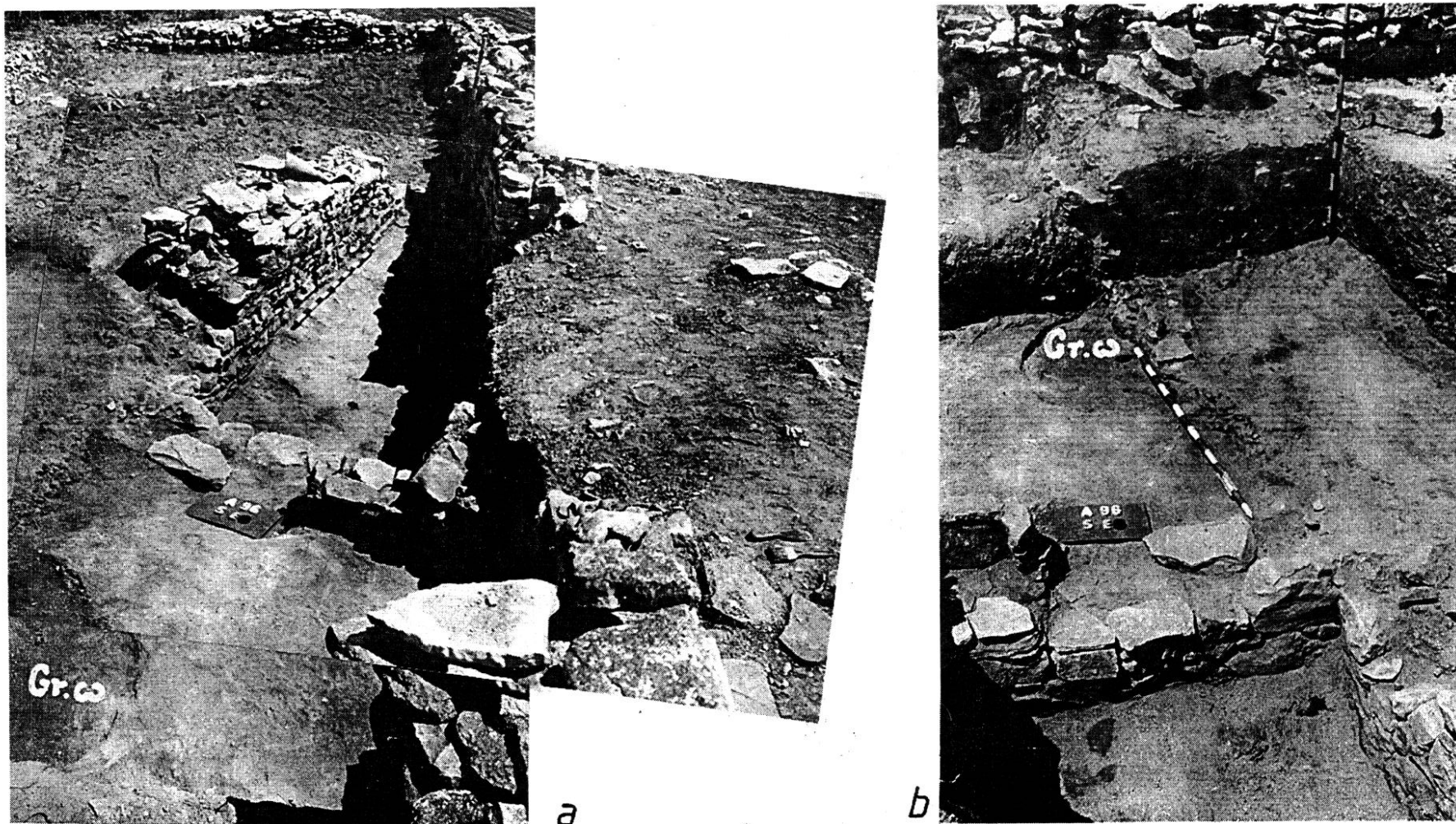

Fig. 6. Orgame/Argamum. Sector F. E. Locuința LC 2: a, dinspre vest; b, dinspre est.

a

b

c

Fig. 7. Orgame/Argamum. Sector F. E. Locuința LH 1 și strada S1: a, vedere de ansamblu a LH 1 și edificiului romano-bizantin EA (dinspre est); b, strada S1, văzută dinspre sud; c, strada S1 – detaliu longitudinal.

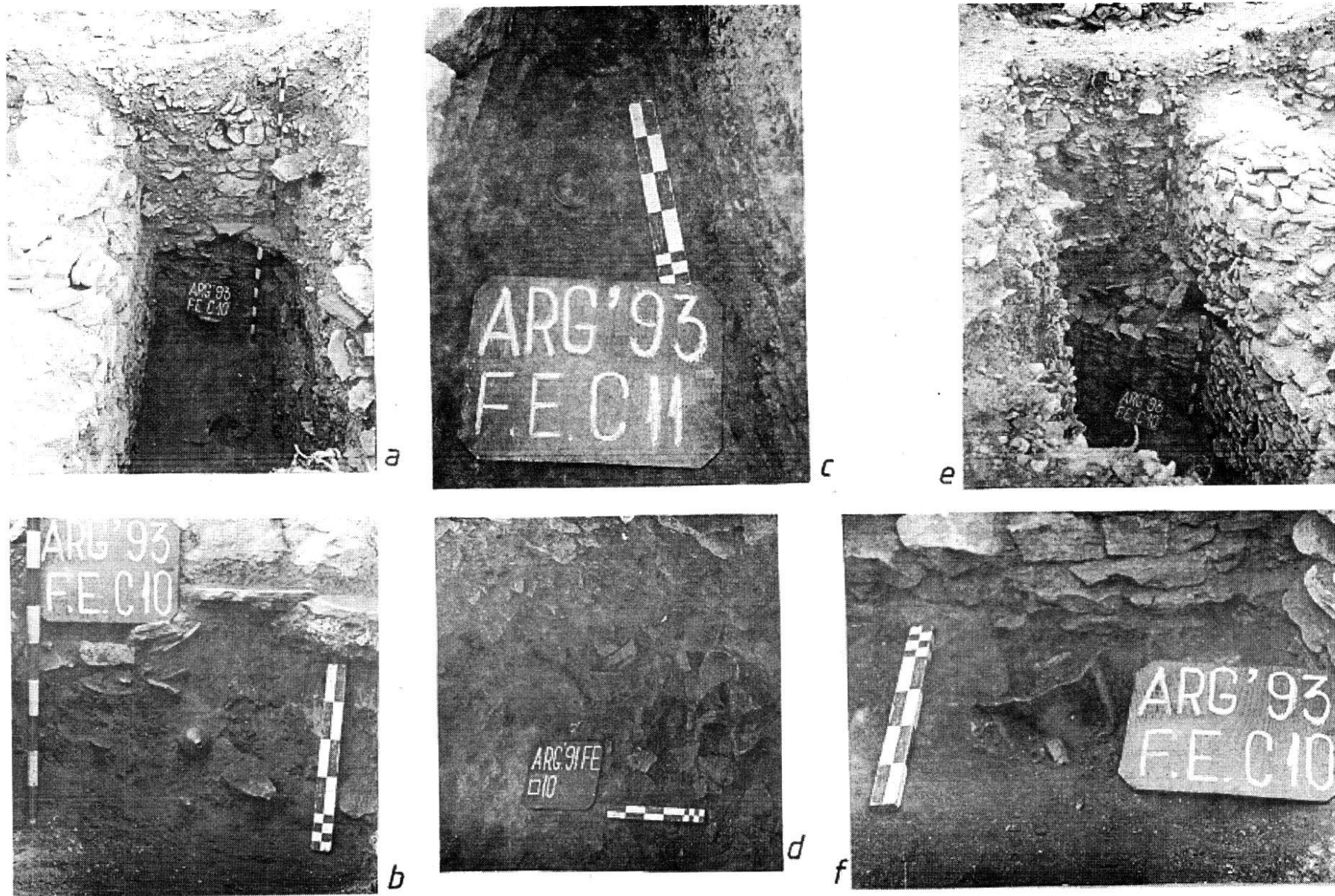

Fig. 8. Orgame/Argamum. Sector F. E. Complexul EG în timpul cercetării: a, pardosca-
la edificiului „P” suprapunând depunerile din EG; b, unguentariu cu firmis negru; c,

bolsal cu firmis negru; d, amfore *in situ*; e, zidul de vest al încăperii A suprapus de zidul
de nord al edificiului „P”; f, amforă de Sinope în fața zidului vestic al încăperii A.

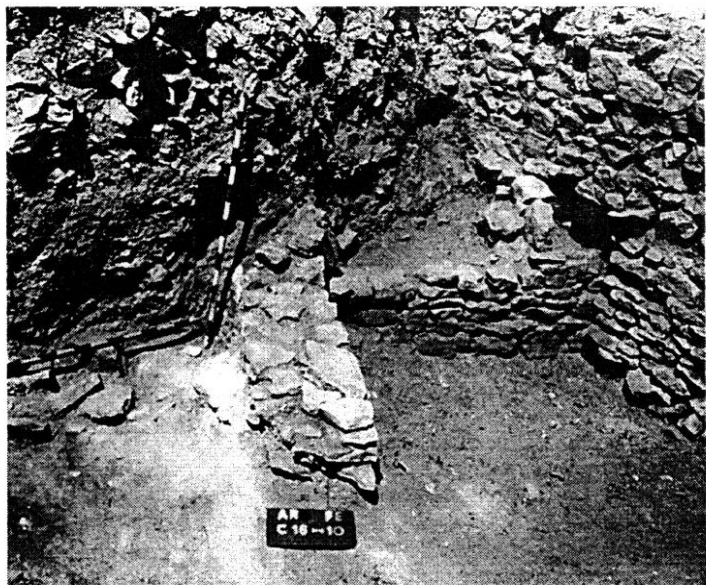

Fig. 9. Orgame/Argamum. Sector F. E. Complexul EG: a, încăperea A, dinspre est; b, încăperile A (stânga) și B (dreapta), dinspre sud;

c, încăperea B – podea cu urme de incendiu; d, presă din piatră descoperită pe podeaua încăperii B.

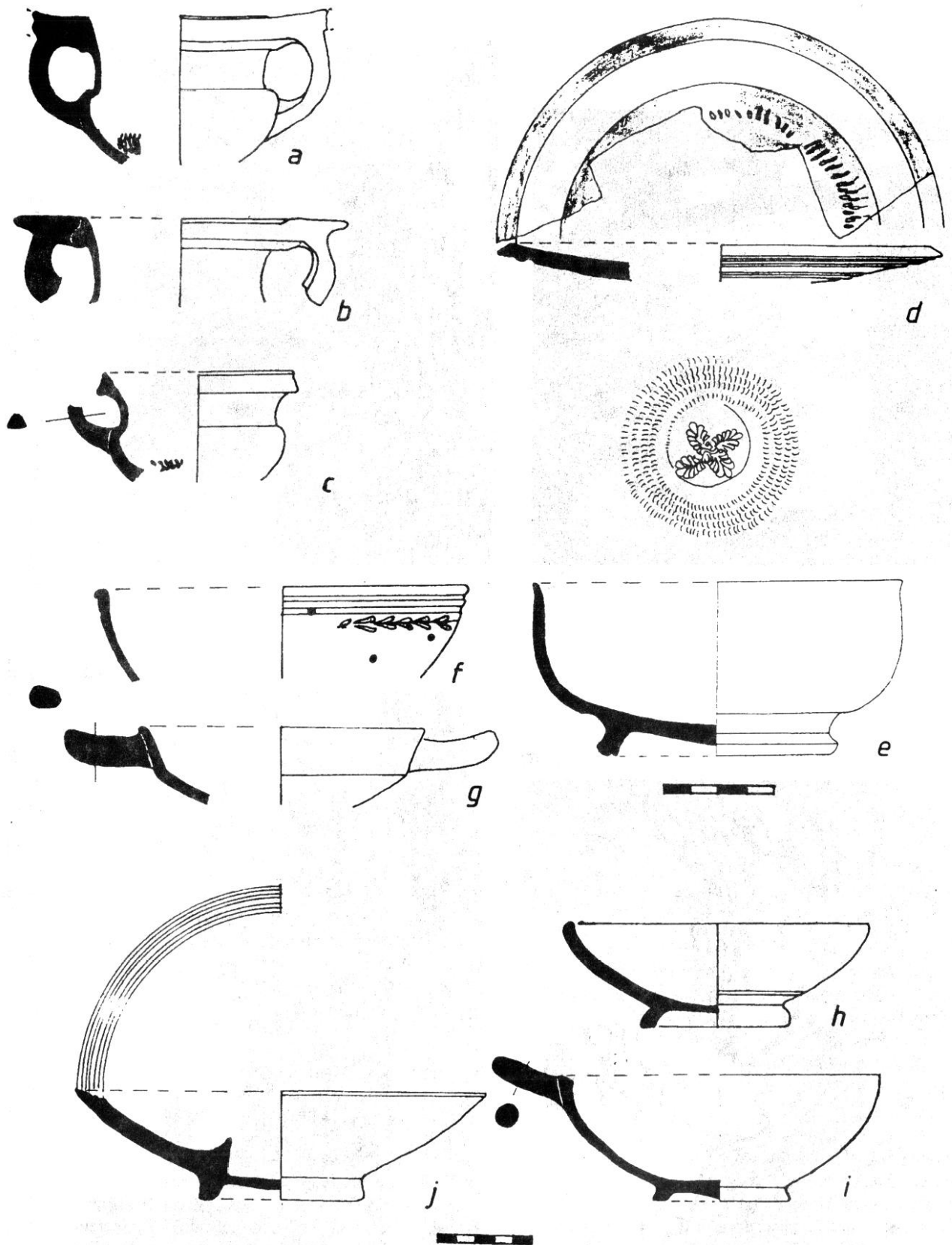

Fig. 10. Orgame/Argamum. Sector F. E. Tipuri ceramice descoperite în complexul EG: a-g cu firnis negru; h-j, de uz curent.

și 1996 sunt suficient de bogate în piese atribuite acestui interval⁵² pentru confirmarea orizontului de locuire din secolul al VII-lea a. Chr.

Pentru epocile clasică și elenistică dispunem de mărturii mai bogate și mai nuanțate, atât din sectorul la care se referă prezentul raport, cât și din săpăturile anterioare ale Mariei Coja și din cercetările din necropolă. În afara locuințelor cu pereți din piatră (excavați, zidiți), întâlnim și elemente certe ale unei organizări urbanistice ce pare a fi fost instalată o dată cu ridicarea incintei (din care un tronson a fost cercetat pe latură de est a promontoriului⁵³, în apropiere de capul acestuia), în intervalul marcat de sfârșitul secolului al V-lea – începutul secolului al IV-lea a. Chr. Presupunerea că aceleași perioade îi pot fi atribuite și terasele obținute prin excavarea straturilor de pulbere de calcar, observate atât în sectorul F. E., cât și în capul promontoriului, mai are nevoie de verificări. La nivelul actual al informației, această interpretare ne-a fost sugerată de coincidența orientării zidurilor clădirilor cercetate cu cea a liniilor de terasament, pe de o parte; pe de alta, de relația stratigrafică dintre elementele ce compun acest sistem (incintă, terase, locuințe, stradă), acolo unde ea a putut fi observată. Se adaugă unitățile topografice izolate în necropolă⁵⁴, a căror existență confirmă preocuparea pentru exploatarea spațiului în forme organizate.

ARGAMUM. SECTEUR FALAISE-EST (F. E.)

RÉSUMÉ

L'aire désignée sous le nom de F. E. se trouve à l'intérieur de la fortification romaine tardive du Cap Dolojman, à l'extrémité sud-est de la pointe du promontoire. Les fouilles y développées depuis 1981 prenaient pour guide les résultats des deux sondages effectués sur place antérieurement (auteur: Maria Coja; années 1970 et 1979). Les nouvelles recherches avaient pour but de dégager une *insula* (de basse époque romaine) à proximité de l'enceinte contemporaine et de sa porte sud; on envisageait également la possibilité de complé-

⁵² Nucleul arhaic al necropolei grecești, investigat în anii 1995–1996, a furnizat 14 morminte din această perioadă, datate cu un inventar ceramic în care intră piese ceramice greco-orientale, corinthiene și attice a căror cronologie o confirmă pe cea observată în zona locuită. Cf. Vasilica Lungu, în *Cronica cercetărilor arheologice, Campania 1996*, (Ed. DMI), București, 1997, p. 42.

⁵³ Cf. *supra*, n. 2.

⁵⁴ Cf. Vasilica Lungu, *Orgame – necropola tumulară* (în același volum).

ter l'image de la cité grecque par l'exploration des couches archéologiques profondes on y a identifié quatre édifices de basse époque romaine et deux rues adjointes (V^e–VIIe ap. J.-C.) et plusieurs complexes d'époque grecque. Les derniers font l'objet de la présente publication. Il s'agit de vestiges attribués aux époques:

- archaïque: deux habitations (LA 1 et LA 2) et deux fours artisanaux (Cpt 1 et Cpt 2);
- classique: trois maisons (LC 1, LC 2, LC 3) et une fosse (Gr ω);
- hellénistique: une maison (LH 1), une ruelle adjointe (S 1); un four.

De même, on présente un complexe édilitaire (EG) dont on a dégagé jusqu'à présent deux pièces (A et B). L'épaisseur des dépôts archéologiques à l'intérieur de l'EG est de 1,30–1,60 m et présente deux étapes d'accumulation: la première, illustrée par un plancher aux traces d'incendie, date de la première moitié du IVe s. av. J.-C. La seconde, pour laquelle on n'a pas identifié de traces de plancher, occupe le dernier quart du IVe et les premières décennies du IIIe s. av. J.-C. L'inventaire céramique, riche et en bon nombre restaurable, soulève, de par la sélection des formes attestées, des questions quant à la fonction de l'édifice.

En guise de conclusion on met en évidence quelques observations préliminaires concernant la formule d'occupation et d'organisation de l'espace habité à l'époque grecque. Dans l'état actuel des connaissances on n'a pas une image suffisamment définie de la phase archaïque de l'habitat. Quand même, il reste décidément acquis le témoignage d'une occupation de manière stable et définitive du site par un groupe de Grecs à dominante culturelle gréco-orientale. L'étendue et le type d'organisation de l'habitat pratiqués dans cet établissement restent, pour le moment, difficiles à apprécier. Une stratigraphie à deux niveaux, couvrant le VIe s. av. J.-C., est attestée par des contextes tant d'habitation (Secteur F. E.) que funéraires. Des indices céramiques du dernier quart du VIIe s. trouvés dans l'aire habitée et dans la necropole laissent présumer l'existence d'un horizon habitatif antérieur au VIe s., même si ses traces *in situ* n'ont pas été saisies jusqu'à présent.

Pour les époques classique et hellénistique on dispose déjà d'une documentation plus ample et nuancée, qui met en lumière les éléments sûrs d'une organisation cohérente de l'espace urbain, qui semble se renforcer au moment même de la construction de la muraille d'enceinte, vers la fin du Ve – le début du IVe s. av. J.-C.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Orgamé/Argamum. Plan général de la cité de basse époque romaine et emplacement des secteurs fouillés. 1, Pointe du promontoire (fouilles Maria Coja); 2, Sondage S II (fouilles Maria Coja); 3, Sondage „Môle” (fouilles Fl. Topoleanu); 4 Secteur F. E. (fouilles Maria Coja, Mihaela Mănucu-Adameșteanu); 5, Secteur «Basilique III» (fouilles Maria Coja); 6, Secteur «Basilique II» (fouilles P. Nicorescu, Maria Coja, Fl. Topoleanu); 7, Secteur Porte Petite (fouilles Cristina Opaț); 8, Secteur «Basilique I» (fouilles P. Nicorescu, A. Opaț); 9, Secteur Porte principale (fouilles P. Nicorescu, A. Opaț); 10, Secteur *inter valla* (fouilles Liana Oța); 11, Secteur *extra-muros* (fouilles Mihaela Mănucu-Adameșteanu, Mihaela Iacob).

Fig. 2. Orgamé/Argamum. Secteur F. E. Relevé général (fouilles 1981–1996).

Fig. 3. Orgamé/Argamum. Secteur F. E. Coupes stratigraphiques de la zone de l'édifice EG. A: est-ouest; B: nord-sud. Légende 1, mortier, boules de mortier; 2, pierres menues; 3, tessons menus; 4, terre jaune-rougeâtre; 5, liant (terre glaise); 6, terre glaise mêlée aux cendres; 7, terre glaise mêlée au torchis brûlé; 8, poudre calcaire, roc natif; 9, cendres mêlés à la terre glaise, aux tessons menus et os; 10, sol végétal; 11, cendres; 12, terre noire mêlée aux cendres; 13, tessons de grande taille, tuiles; 14, grosses pierres; 15, morceaux de torchis; 16, cendres blanchâtres pigmentés de charbon; 17, terre noire et pierres menues.

Fig. 4. Orgamé/Argamum. Secteur F. E. Habitation LA 1: a, plancher, âtre et amphore *in situ*; b, âtre et amphore *in situ* (Corinthe, type A); c, amphore *in situ* (Lesbos); d, amphore de Clazomènes (restaurée); e, amphore de Lesbos (restaurée).

Fig. 5. Orgamé/Argamum. Secteur F. E. Habitation LA 2: (a–b) et four Cpt 1: (c–g).

Fig. 6. Orgamé/Argamum. Secteur F. E. Maison LC 2: a, vue de l'ouest; b, vue de l'est.

Fig. 7. Orgamé/Argamum. Secteur F. E. Maison LH 1 et rue S1: a, vue d'ensemble de LH 1 et de l'édifice romain-byzantin EA (de l'est); b, rue S1, vue du sud; c, rue S1 – détail longitudinal.

Fig. 8. Orgamé/Argamum. Secteur F. E. Complexe EG au cours des fouilles: a, plancher pavé de l'édifice «P» superposant le dépôt de l'EG; b, unguentarium à vernis noir; c, bolsal à vernis noir; d, amphores *in situ*; e, mur ouest de la pièce A superposé par le mur nord de l'édifice «P»; f, amphore de Sinopé devant le mur ouest de la pièce A.

Fig. 9. Orgamé/Argamum. Secteur F. E. Le complexe EG: a, pièce A, vue de l'est; b, pièces A (gauche) et B (droite), vues de sud; c, pièce B – plancher avec des traces d'incendie; d, presse en pierre trouvée sur le plancher de la pièce B.

Fig. 10. Orgamé/Argamum. Secteur F. E. Types céramiques provenant du complexe EG: a–g à vernis noir; h–j d'usage courant.